

УДК 316.752 : 173

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3\(9\)-616-629](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3(9)-616-629)

Шахрай Валентина Михайлівна доктор педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторії інституційного виховання, Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, вул. М. Берлінського, 9, м. Київ, 04060, тел.: (044) 455-53-38, <https://orcid.org/0000-0003-2433-0357>

Стаднік Надія Вікторівна кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки і психології дошкільної та початкової освіти, Комунальний заклад Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж», вул. Ярослава Мудрого, 37, м. Біла Церква, 09107, тел.: (067) 526-30-92, <https://orcid.org/0000-0002-2619-4419>

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ: СУТНІСТЬ, ЗНАЧУЩІСТЬ ТА СУЧАСНА ТРАНСФОРМАЦІЯ

Анотація. Стаття присвячена розгляду сутності сімейних цінностей, їхньої значущості для належного функціонування сім'ї, висвітленню змін у сімейних цінностях, визначенню системи сімейних цінностей, що можуть стати орієнтиром у виховній роботі з учнівською молоддю в процесі підготовки її до майбутнього сімейного життя.

З'ясовано, що сімейні цінності відображають особливості функціонування сім'ї на певному етапі суспільного розвитку, тому разом з сім'єю зазнають постійних змін. Це зумовлює виокремлення традиційних (ґрунтуються на сприйнятті сім'ї як сталого феномена) і трансформованих (сім'я розглядається з точки зору відповідності новим суспільним процесам) сімейних цінностей. Проаналізовано різні дослідницькі підходи до трактування сутності сімейних цінностей та оцінки традиційних та трансформованих сімейних цінностей щодо їхнього впливу на міцність та особливості функціонування сім'ї в сучасних суспільних умовах.

На основі аналізу наукових підходів сімейні цінності визначено як систему уявлень про сім'ю, в яких відображається значущість сім'ї як соціального феномена (соціального інституту, малої соціальної групи), що забезпечує фізичну відтворюваність і культурну спадкоємність суспільства та відповідає потребам індивіда щодо захисту, емоційної та матеріальної підтримки, духовного спілкування і самореалізації.

Запропоновано систему сімейних цінностей, що ґрунтуються на функціях сім'ї, її відповідності відображати потреби всіх членів сім'ї, зокрема з врахуванням сімейних реалій. Це такі сімейні цінності: цінність любові, що відображує глибокий емоційний зв'язок між членами родини, найперше – між членами подружжя; цінність батьківства (сукупність позитивних ставлень, установок і очікувань індивіда як батька, батьківські почуття, оволодіння педагогічними компетенціями); цінності сімейної соціально-психологічної гармонії (турбота, взаємопідтримка, повага, спілкування тощо); цінності організаційно-матеріального функціонування сім'ї (працьовитість, матеріальна забезпеченість, активність).

Визначена система сімейних цінностей може використовуватись у виховній роботі з учнівською молоддю у процесі залучення учнів до сімейних цінностей, підготовки до сімейного життя, водночас з врахуванням позицій молодих людей щодо функціонування сім'ї.

Ключові слова: сім'я, сімейні цінності, традиційні сімейні цінності, трансформовані сімейні цінності, функції сім'ї, учнівська молодь, система сімейних цінностей, виховання.

Shakhrai Valentyna Mykhailivna Doctor of Sciences in Education, Associate Professor, Head at the Laboratory of Institutional Education, Institute of Problems on Education of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Berlynskoho St., 9, Kyiv, 04060, tel.: (044) 455-53-38, <https://orcid.org/0000-0003-2433-0357>

Stadnik Nadiia Viktorivna Candidate of Pedagogical Sciences, senior teacher of the Department of pedagogy and psychology of preschool and primary education, Communal Institution of the Kyiv regional council «Bila Tserkva humanitarian and pedagogical professional college», Yaroslav Mudryj St., 37, Bila Tserkva, 09107, tel.: (067) 526-30-92, <https://orcid.org/0000-0002-2619-4419>

FAMILY VALUES: ESSENCE, SIGNIFICANCE AND MODERN TRANSFORMATION

Abstract. The article is dedicated to the examination of the essence of family values, their significance for proper family functioning, highlighting changes in family values, and defining a system of family values that can serve as a guide in educational work with students in preparing them for future family life.

It has been established that family values reflect the peculiarities of family functioning at a certain stage of social development and therefore

undergo constant changes together with the family. This necessitates the identification of traditional (based on the perception of the family as a stable phenomenon) and transformed (the family is considered in terms of conformity to new social processes) family values. Various research approaches to interpreting the essence of family values and evaluating traditional and transformed family values regarding their impact on the strength and peculiarities of family functioning in modern social conditions have been analyzed.

Based on the analysis of scientific approaches, family values are defined as a system of ideas about the family that reflects the significance of the family as a social phenomenon (social institution, small social group) that ensures the physical reproduction and cultural heritage of society and meets the individual's needs for protection, emotional and material support, spiritual communication, and self-realization. A system of family values is proposed that is based on the functions of the family, its conformity to reflect the needs of all family members, taking into account family realities. These are family values such as the value of love, which reflects a deep emotional connection between family members, first and foremost between spouses; the value of parenthood (a set of positive attitudes, beliefs and expectations of the individual as a parent, parental feelings, acquisition of pedagogical competence); the values of family social and psychological harmony (care, mutual support, respect, communication, etc.); the values of the organizational and material functioning of the family (diligence, material security, activity).

The defined system of family values can be used in educational work with students in the process of involving students in family values, preparing for family life, taking into account the positions of young people regarding the functioning of the family.

Keywords: family, family values, traditional family values, transformed family values, family functions, student youth, system of family values, education.

Постановка проблеми. Проблеми сім'ї і сімейних цінностей є предметом багатьох наукових розвідок. Це зумовлено тією значною роллю, яку відігравала і відіграє сім'я в системі соціальних відносин для забезпечення нормального функціонування суспільства та спадкоємності культури, для розвитку і самореалізації індивіда. Сімейні цінності мають бути основою сім'ї, сприяючи внутрішній гармонізації, стабільності, а також пов'язувати сім'ю з суспільством, його потребами та перспективами [6, С. 156]. Це надзвичайно важливо у ситуації, що

характеризується «ціннісною дезорієнтацією» [12, С. 25], низьким рівнем засвоєння молоддю духовно-моральних цінностей, зокрема сімейних. Нині вагомим педагогічним завданням є залучення учнівської молоді до сімейних цінностей, а це можливо шляхом усвідомлення молодими людьми їх значущості як для самореалізації особистості, так і для успішного функціонування суспільства. Вважаємо, що виховний процес з учнівською молоддю щодо залучення її до сімейних цінностей потребує насамперед з'ясування сутності цінностей сучасної сім'ї, які сприятимуть вияву її різнобічного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми значущості сім'ї для розвитку особистості порушені в дослідженнях О. Вишневського, І. Загарницької, В. Постового, В. Сухомлинського [2; 4; 15; 21]. Розгляд трансформаційних процесів в сучасній сім'ї, зокрема змін у сімейних цінностях, прослідковуємо в працях Л. Ліпич, Р. Луцького, О. Особи, Т. Яковенко та ін. [8; 9; 14; 24]. Різні підходи до трактування сімейних цінностей відображені в дослідженнях О. Михайленко, Т. Саннікової, Є. Скріннік [11; 16; 17]. Важливість залучення молоді до сімейних цінностей розкривається в дослідженнях Л. Гончар, Л. Канішевської, Т. Кравченко та ін. [5; 22].

Водночас потребує уточнення змістове наповнення сімейних цінностей відповідно до реалій сучасної сім'ї та її перспектив, що може стати орієнтиром у виховній роботі щодо підготовки учнівської молоді до сімейного життя на засадах сімейних цінностей.

Мета статті – визначення сутності сімейних цінностей, їх сучасних трансформацій, що має враховуватись у виховній роботі закладу освіти щодо підготовки учнівської молоді до майбутнього сімейного життя. Зауважимо, що з'ясування сутності сімейних цінностей неможливе без розгляду трактувань про сутність сім'ї, її роль в культурному поступі людства, без характеристики трансформаційних процесів, які зумовлюють корекцію традиційних сімейних цінностей.

Виклад основного матеріалу. Сім'ю розглядають як соціальний інститут і соціальну групу. Для аналізу сім'ї як соціального інституту зазвичай використовуються такі поняття, як цілі інституту сім'ї, його функції, з'ясовується спроможність сім'ї відповідати потребам суспільства. Вивчення сім'ї як малої соціальної групи сім'я здійснюється в тих випадках, коли дослідженню піддаються стосунки між індивідами, що складають сім'ю. Такий підхід дозволяє встановити мотиви і причини розлучень, динаміку подружніх взаємин, характер взаємин між батьками і дітьми [23, С. 203].

Існує ряд визначень поняття «сім'я».

Західний соціолог Е. Гіденс розкриває поняття «сім'я» через терміни «спорідненість» і «шлюб», твердячи, що сім'я – це група осіб, дорослі члени якої беруть на себе відповідальність за опіку над дітьми. Зв'язками спорідненості дослідник називає такі зв'язки між індивідами, що встановлені або через шлюб, або по висхідних лініях, які поєднують кривих родичів (матерів, батьків, дітей, діда й бабусю і т. д.) [3, С.174].

Беручи за основу виховний потенціал, В. Сухомлинський визначає сім'ю як першу школу інтелектуального, морального, естетичного і фізичного виховання [21, С. 12]. Духовно здорова сім'я, на думку І. Загарницької, в сучасних умовах постає як запорука зміцнення та розквіту країни [4]. Водночас нині сім'я зазнає суттєвих змін.

Трансформаційні процеси в українській сім'ї відображують як загальносвітові тенденції, так і мають свою специфіку, тісно пов'язану з глибокими змінами в українському суспільстві, в його соціальній структурі та соціальних інститутах. Як зазначають дослідники Т. Медіна і О. Кушнір, «недостатня увага держави до виконання регулятивних функцій в соціальній сфері, стрімке зниження рівня життя населення спричинили зміни в структурі, формах і функціях сім'ї» [10, С. 186]. Ці зміни виявляються в нуклеризації сім'ї, зменшенні кількості дітей в сім'ї, збільшенні питомої ваги розлучень, неповних сімей, у розмиванні системи норм поведінки у сфері шлюбу та сім'ї, у зниженні рівня шлюбності та збільшенні середнього віку вступу до шлюбу, у збільшенні кількості людей шлюбного віку, які обирають альтернативні форми сімейного життя [10, С. 190].

Дослідниця Ю. Афанасьєва визначає три категорії чинників, які зумовлюють зміни в сучасній українській сім'ї: цивілізаційні, які є спільними як для західних країн, так для і східноєвропейських, включаючи Україну (загальна модернізація суспільства, що сприяє зростанню виробничої зайнятості та економічної самостійності жінок; соціальне визнання нетрадиційних форм сімейних відносин; втрата монополії сім'ї на репродуктивну функцію; вивільнення жінок від внутрішньо-сімейної залежності; перетворення сім'ї з «продовольчої» структури на структуру споживчу тощо); історичні (світоглядна апатія до сім'ї з боку держави в радянський період; жорсткий контроль подружніх взаємин; формування патерналістських очікувань сім'ї щодо держави); ціннісні (існування періоду соціальної аномії, що привела до ціннісної невизначеності; поява усвідомлення необхідності вибудовувати власні соціальні зв'язки для отримання допомоги) [1, С. 310-314]. На думку Ю. Афанасьєвої, ці чинники несуть з собою як позитивні моменти для функціонування сім'ї, так і деструктивні. Тому державна політика має

сприяти позитивному ставленню суспільства до сімейного способу життя, формувати нову систему цінностей, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку інституту сім'ї [1, С. 315].

Т. Яковенко називає такі негативні вияви у функціонуванні сучасної української сім'ї, що відбуваються під впливом суспільної деморалізації: поглиблення деформації шлюбно-сімейних процесів, втрата частиною суспільства морального пріоритету великої родини, зниження статусу жінки-матері, зниження цінності дітей у житті родини [24, С. 351].

Водночас слід зауважити, що, незважаючи на історичну зміну місця сім'ї в суспільстві, сім'я, як і раніше, є тим соціальним інститутом, що сприяє збереженню норм у соціальних відносинах, передачі молодому поколінню ціннісної системи, а отже, підтримці стабільності у життєдіяльності суспільства. Це підтверджує значимість сім'ї в сучасних умовах.

Сімейні цінності можна пов'язати з виконанням сім'єю соціальних функцій, адже завдяки своїм функціям сім'я в цілому і члени сім'ї окремо задовольняють суспільні, групові та індивідуальні потреби. Функції сім'ї поділяють на соціальні (спрямовані на суспільство) та індивідуальні (спрямовані на особу) [19, С. 255; 23, С. 209]. Тому, для прояснення системи сімейних цінностей, з'ясуємо основні функції сім'ї.

Найбільш відомою є класифікація функцій сім'ї, в якій конкретизуються суспільні та індивідуальні функції сім'ї відповідно до сфери сімейної діяльності [19, С. 255; 23, С. 210]: репродуктивна (біологічне відтворення суспільства; задоволення потреби в дітях); виховна (соціалізація молодого покоління; задоволення потреби у батьківстві); господарсько-побутова (підтримка фізичного здоров'я членів суспільства); одержання господарсько-побутових послуг одними членами сім'ї від інших); економічна (економічна підтримка неповнолітніх і непрацездатних членів суспільства; одержання матеріальних засобів одними членами сім'ї від інших у випадку непрацездатності); первинного соціального контролю (моральна регламентація поведінки членів сім'ї); духовного спілкування (розвиток особистості членів сім'ї; духовне взаємозбагачення членів сім'ї); соціально-статусна (надання певного соціального статусу членам сім'ї; задоволення потреби у соціальному просуванні); дозвіллева (організація раціонального дозвілля; задоволення потреб у спільному проведенні дозвілля, взаємозбагаченні інтересів); емоційна (емоційна стабілізація індивідів та їх психологічна терапія; одержання індивідами психологічного захисту, емоційної підтримки в сім'ї, задоволення

потреб в особистому щасті і коханні); сексуальна (сексуальний контроль; задоволення сексуальних потреб). Можемо вважати ці функції і сімейними цінностями, адже вони відображають їх значущість як для окремих осіб, так і для суспільства загалом.

Розкриємо ще декілька підходів до пояснення поняття «сімейні цінності».

«Соціологічна енциклопедія» трактує сімейні цінності як сукупність цінностей, норм, установок, що відображаються в значимих на конкретний історичний час звичаях і традиціях та виступають критеріями оцінювання нормативних, припустимих чи антисоціальних виявів поведінки [18, С. 438].

Для визначення сутності сімейних цінностей важливим є підхід Л. Канішевської, яка характеризує цінності сімейного життя як «світоглядні уявлення та моральні настановлення, які засновані на традиційному розумінні інституту сім'ї, відносин людей в сім'ї, відповідальної шлюбної та сімейної поведінки індивіда, що забезпечують культурне та демографічне відтворення українського суспільства». Дослідниця наголошує, що особливості цінностей сімейного життя полягають в тому, що вони є соціальними за своєю природою, але індивідуальними за формами оволодіння та вираження та виконують функцію регуляторів поведінки [5, С. 298].

Вартою уваги є позиція Є. Скрінник, яка говорить про сімейні цінності як важливий компонент духовно-моральних цінностей, який зосереджує в собі сукупність ідеалів і норм, що є складниками культури взаємовідносин між людьми [17, С. 57].

У монографії «Формування сімейних цінностей у дітей шкільного віку в сучасних соціокультурних умовах» сімейні цінності визначаються визнаною суспільством сукупністю «світоглядних уявлень і моральних настанов про сім'ю, заснованих на традиційному розумінні інституту сім'ї, подружніх та батьківсько-дитячих взаємин у ній, що впливає на вибір сімейних цілей, способів організації життєдіяльності сім'ї та взаємодії її членів і забезпечує культурне та демографічне відтворення українського суспільства» [22, С. 36].

Наводячи приклади визначення поняття «сімейні цінності», ми бачимо їх осмислення як в традиційному ключі, так із урахуванням сучасних тенденцій у функціонуванні сім'ї. Отже, можна говорити про традиційні сімейні цінності та трансформовані. Своє бачення традиційних сімейних цінностей пропонує О. Особа. Дослідниця зазначає: «під традиційними сімейними цінностями розуміємо класичні історичні уявлення про родину, важливість оформлення шлюбу та

сталості шлюбних стосунків, народження та виховання дітей у сім'ї що передбачає обох батьків, традиційні ролі чоловіка та жінки, вірність, взаємоповагу всіх членів родини та стійкий пріоритет збереження шлюбу над розлученням» [14, С. 127].

До традиційних цінностей української сім'ї дослідники відносять такі: подружня вірність; піклування про дітей та батьків; взаємна любов та повага між подружжям; злагода та довіра між членами родини; здоровий спосіб життя; дотримання народних звичаїв, збереження традицій; гостинність; багатодітність тощо [11, С. 150].

Великий знавець української родинної педагогіки М. Стельмахович стверджував, що «у сім'ї, яка закладає основні підвалини виховання і формування характерів дітей, народна мудрість бачить свій головний педагогічний інструментарій» [20, С. 75]. Важливими цінностями української сім'ї дослідник називає такі: родинність (єдність родини); взаємне кохання молодих людей як основа для шлюбу і створення сім'ї; гідні стосунки між чоловіком і жінкою; любов до дітей тощо. Ідеалом української народної педагогіки, на думку М. Стельмаховича, «здавна стала сім'я, де взаємини складаються на основі рівноправності чоловіка й жінки, на засадах взаємного кохання і поваги, духовної спільності, трудового співробітництва та взаємодопомоги у вихованні дітей» [20, С. 87].

Роль сім'ї у вихованні підростаючого покоління всебічно досліджує В. Постовий, вказуючи на необхідність «плекання сімейних цінностей». Дослідник зазначає, що саме родина покликана розкрити дитині простір людських почуттів: співпереживання, співучасті, шанобливості, допомоги, підтримки, любові, відданості, працьовитості тощо. До сімейних цінностей В. Постовий включає такі цінності: подружня вірність і любов; піклування про дітей і старших; гостинність; взаємини між рідними, родичами; родинне звичаєве право; демократизм стосунків; розвиток самостійності та ініціативи тощо [15, С. 41].

Підтримку українській родині на основі християнських сімейних цінностей (вартостей) висловлює О. Вишневський, до яких він відносить подружню вірність і готовність піклуватися одне одним до смерті; опіку над дітьми, над батьками і старшими в сім'ї, спільність духовних інтересів, відкритість щодо суспільного життя, багатодітність тощо [2, С. 100].

Сімейні цінності не є однаковими для всіх сімей, особливо сучасних, адже існує різноманітність типів сім'ї, що визначаються способом життя, взаєминами між членами подружжя, внутрішньо сімейним кліматом, рівнем добробуту, числом дітей тощо.

Загалом можна констатувати, що сучасна сім'я під дією світових тенденцій розвивається в напрямі формування індивідуалістичних сімейних цінностей. Традиційні цінності втрачають своє домінуюче становище, на зміну їм приходять цінність інтимних і сексуальних взаємин в сім'ї, потреби в емоційному партнерстві у подружніх взаєминах, актуальності ролі відпочинку і дозвілля, автономії жінок від чоловіків тощо.

Водночас і в країнах Заходу починають усвідомлювати певну деструктивність тенденцій індивідуалізації, бездітності. Там існує ідеологія, яка стала поширюватись в США наприкінці 80-х років ХХ століття під назвою «New Familialism», що піднімає сім'ю на найвищий ступінь ціннісної ієрархії. Прихильники цього напрямку суспільної думки виступають за повернення до традиційного функціонування сім'ї й забезпечення їй чільного місця в ціннісній ієрархії суспільства. Вони вважають сім'ю найбільш важливим, з ціннісного погляду, осередком особистості [7, С. 112].

У наукових працях українських дослідників також висловлюються думки про необхідність повернення до традиційних сімейних цінностей, в «яких особиста свобода кожного підкоряється турботі про іншого, формує стосунки любові, довіри та захищеності» [16, С. 39]. Л. Ліпич вважає процеси трансформації сім'ї та сімейних цінностей процесами їх реінституціоналізації, що не сприяє морально-духовному розвитку суспільства [8, с. 21].

Водночас звертаємо увагу на позицію (на нашу думку, доволі конструктивну) Р. Луцького, який переконаний, що «нині сім'я швидше перебуває у процесі трансформації, ніж у стані занепаду. Вона пройшла тривалий шлях розвитку та адаптації до всіляких умов існування, відрізняється гнучкістю і стійкістю. Одні функції сім'ї під впливом об'єктивних умов зникають, інші – зберігаються, треті – тільки з'являються» [9, С. 36]. Як зазначає дослідник, родина займає та буде займати основне місце серед інших соціальних структур, що керують відтворенням, соціалізацією і регулюванням інтимних взаємин.

Таку думку підтримує Н. Черниш, аналізуючи зміни в сучасній сім'ї, що пов'язані з руйнацією традиційних цінностей і форм родинного життя і шлюбу. Вона переконана, що ці процеси не означають «загибелі сім'ї як такої: нові часи відкривають нові, незнані раніше обрії у стосунках чоловіка, жінки і дитини» [23, С. 222].

На основі аналізу вище викладених джерел про сутність цінностей, функції сім'ї, особливості її функціонування в сучасний суспільний період, про підходи до з'ясування поняття «сімейні

цінності», пропонуємо таке визначення сімейних цінностей: це система уявлень про сім'ю, в яких відображається значущість сім'ї як соціального феномена (соціального інституту, малої соціальної групи), що забезпечує фізичну відтворюваність і культурну спадкоємність суспільства та відповідає потребам індивіда щодо захисту, емоційної та матеріальної підтримки, духовного спілкування і самореалізації.

До структури сімейних цінностей необхідно, на нашу думку, включити такі групи цінностей [6, С. 157]: цінність любові (включає одухотворені сексуально-інтимні взаємини), що відображує глибокий емоційний зв'язок між членами родини, а найперше – між членами подружжя; цінність батьківства (сукупність позитивних ставлень, установок і очікувань індивіда як батька, батьківські почуття, оволодіння педагогічними компетенціями, що дають можливість здійснювати повноцінне сімейне виховання та сприяти позитивній соціалізації дітей); цінності сімейної соціально-психологічної гармонії (турбота, взаємопідтримка, повага, спілкування тощо), які сприяють самореалізації кожного члена сім'ї та їхньому психологічному захисту, якого вкрай потребує сучасна людина в ситуації посилення стресогенних чинників; цінності організаційно-матеріального функціонування сім'ї (працьовитість, матеріальна забезпеченість, активність), які є основою необхідного матеріального забезпечення сім'ї та організації життєдіяльності кожного з її членів, попереджуючи різноманітні сімейні проблеми. Важливо, щоб ці цінності виступали в гармонійному поєднанні, адже цим забезпечується міцність і цілісність сім'ї.

Вважаємо, що педагогічна наука і практика мають прикласти зусилля для науково-методичного забезпечення формування у молодих людей сімейних цінностей, спрямованості на сімейний спосіб життя, що буде сприяти зміцненню інституту сім'ї в Україні.

Висновки. Сімейні цінності завжди виступають підґрунтям міцності сім'ї як соціального інституту і соціальної групи. Водночас з розвитком суспільства сімейні цінності, як і сім'я загалом, зазнають змін, тому можна говорити про традиційні і трансформовані сімейні цінності. У виховній роботі з учнівською молоддю слід орієнтуватися на сімейні цінності, що знайшли випробування часом, водночас враховувати реалії функціонування сім'ї в сучасний суспільний період. Нами запропонована система сімейних цінностей, яка, насамперед, ґрунтується на основних функціях сім'ї: цінність любові; цінність батьківства; цінності сімейної соціально-психологічної гармонії; цінності організаційно-матеріального функціонування сім'ї. Вважаємо,

що така система сімейних цінностей стане запорукою підтримки членів сім'ї, їхнього психологічного захисту, передусім в ситуації надмірного психогенного тиску, сприятиме всебічній реалізації кожного члена сім'ї, спрямовуватиме всіх на посилену діяльність щодо матеріального забезпечення сім'ї та утвердження її духовно-моральних засад. Водночас зауважимо, що робота з учнівською молоддю щодо підготовки до майбутнього сімейного життя, залучення її до сімейних цінностей має враховувати принцип свободи сімейного вибору, здійснюватись на ґрунті толерантності та поваги до різних позицій, що стосуються сімейного життя.

Література:

1. Афанасьєва Ю. В. Чинники дисфункції сучасної української сім'ї як об'єкта державної демографічної політики. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 1 (45). С. 309-315.
2. Вишневецький О. І. Концепція демократизації українського виховання. *Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні: педагогічні концепції*. Київ : Школяр, 1997. С. 78-112.
3. Гіденс Е. Соціологія / пер. з англ. В.Шовкун, А. Олійник. Київ : Основи, 1999. 726 с.
4. Загарницька І. Сім'я як матриця людської особистості: сучасні тенденції розвитку. *Вісник Інституту розвитку дитини*. 2011. Вип. 14. С. 39-45.
5. Канішевська Л. В. Формування цінностей сімейного життя старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18(1). С. 297-305.
6. Канішевська Л. В., Шахрай В.М. До питання формування сімейних цінностей у старшокласників. *Scientific Collection «InterConf»*, 2022, Вип. 110. С.156-162. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/465>
7. Качур К. Аксиологічний потенціал сім'ї у світогляді сучасної особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»*. Вип. 15. 2014. С.109-113.
8. Ліпич Л. Сім'я та сімейні цінності в умовах трансформації традиційних соціальних інститутів. *Релігійна свобода*. 2018. № 21. С. 14-27.
9. Луцький Р.П. Сімейні цінності як фундаментальна основа становлення та розвитку сучасної української держави. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право*. 2019. № 8. С. 30-37.
10. Медіна Т., Кушнір О. Основні тенденції розвитку сучасної сім'ї в Україні. *Релігія та Соціум*. 2015. № 1-2 (17-18). С. 185-191.
11. Михайленко О. Відродження сімейних цінностей як важливий напрям державної сімейної політики України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 2(21). С. 147-157.
12. Невмержицька О. В. Виховання цінностей особистості в епоху культурних змін. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2015. № 1 (9). С.25-30.

13. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. (2016). Київ: Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

14. Особа О. Нівеляція сімейних цінностей, як прояв культури модернізму. *Молодь і ринок*. 2012. №12 (95). С. 126-130.

15. Постовий В. Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей у сучасній сім'ї : монографія / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2006. 190 с.

16. Саннікова Т. Свобода особистості та турбота про інших в дискурсі сімейних цінностей. *Релігійна свобода*. 2018. № 21. С. 35-40.

17. Скріннік Є.О. Підходи до класифікації сімейних духовно-моральних цінностей учнів. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 10. С. 57-59.

18. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Г. Городяненко. Київ : Академвидав, 2008. 456 с.

19. Спеціальні та галузеві соціології / за ред. В. Є. Пилипчука. 2-е вид. ; В. Є. Пилипенко, І. М. Попова, В.В. Танчер та ін. Київ : ПЦ «Фоліант», 2007. 451 с.

20. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка : навч.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 232 с.

21. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5 т. Т. 4. Київ : Рад. школа, 1977. 638 с.

22. Формування сімейних цінностей у дітей шкільного віку в сучасних соціокультурних умовах : монографія / Гончар Л. В., Кравченко Т. В., Мачуська І. М., Павицька К. М., Хижняк А. В. ; за заг. ред. Гончар Л. В. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 176 с.

23. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій. Вид. 3-тє, перероб. і доповн. Львів : Кальварія, 2003. 544 с.

24. Яковенко Т. В. Особливості і тенденції сучасних шлюбно-сімейних процесів в українському соціумі. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. 2011. Вип. 17. С. 347-354.

References:

1. Afanasieva, Yu. V. (2014). Chynnyky dysfunktsii suchasnoi ukrainskoi simi yak obiekta derzhavnoi demografichnoi polityky [Factors of dysfunction of the modern Ukrainian family as an object of state demographic policy]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia – Pressing problems of public administration*, 1 (45), 309-315 [in Ukrainian].

2. Vyshnevskiy, O. I. (1997). Kontseptsiia demokratyzatsii ukrainskoho vykhovannia [The concept of democratization of Ukrainian education]. *Kontseptualni zasady demokratyzatsii ta reformuvannia osvity v Ukraini: pedahohichni kontseptsii* (pp.78-112). Kyiv : Shkoliar [in Ukrainian].

3. Hidens, E. (1999). *Sotsiologhiia [Sociology]*. Kyiv : Osnovy [in Ukrainian].

4. Zaharnytska, I. (2011). Simia yak matrytsia liudskoi osobystosti: suchasni tendentsii rozvytku [Family as a matrix of human personality: modern development trends]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny – Bulletin of the Institute of Child Development*, 14, 39-45 [in Ukrainian].

5. Kanishevska, L. V. (2014). Formuvannia tsinnosti simeinoho zhyttia starshoklasnykiv zahalnoosvitnikh shkil-internativ [The formation of family values of boarding school senior students]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*, 18(1), 297-305 [in Ukrainian].

6. Kanishevska, L. V., & Shakhrai, V. M. (2022). Do pytannia formuvannia simeinykh tsinnostei u starshoklasnykiv [To the question of the formation of family values among high school students]. *Scientific Collection «InterConf», 110*, 156-162 [in Ukrainian].

7. Kachur, K. (2014). Aksiolohichniy potentsial simi u svitohliadi suchasnoi osobystosti [Modern family's axiological potential about worldview of modern person]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Filosofiiia» – Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». «Philosophy» series, 15*, 109-113 [in Ukrainian].

8. Lipich, L. (2018). Simia ta simeini tsinnosti v umovakh transformatsii tradytsiinykh sotsialnykh instytutiv [Family and family values in the conditions of transformation of traditional social institutes]. *Relihiina svoboda – Religious Freedom, 21*, 14-27 [in Ukrainian].

9. Lutsnyi, R.P. (2019). Simeini tsinnosti yak fundamentalna osnova stanovlennia ta rozvytku suchasnoi ukrainskoi derzhavy [Family values as a fundamental basis for the establishment and development of the modern Ukrainian state]. *Naukovo-informatsiinyi visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho. Seriiia : Pravo – Scientific and information bulletin of the Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytskyi. Series: Law, 8*, 30-37 [in Ukrainian].

10. Medina, T., & Kushnir, O. (2015). Osnovni tendentsii rozvytku suchasnoi simi v Ukraini [Main tendencies of the development of modern family in Ukraine]. *Relihiia ta Sotsium – Religion and Socium, 1-2 (17-18)*, 185-191 [in Ukrainian].

11. Mykhailenko, O. (2014). Vidrozhennia simeinykh tsinnostei yak vazhlyvyi napriam derzhavnoi simeinoi polityky Ukrainy [Revival of family values as an important element of the state family policy of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia – Public administration and local government, 2(21)*, 147-157 [in Ukrainian].

12. Nevmerzhytska, O. V. (2015). Vychovannia tsinnostei osobystosti v epokhu kulturnykh zmin [Education of personal values in the era of cultural changes]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Pedahohika i psykhohihiia» – Bulletin of Alfred Nobel University. Series «Pedagogy and Psychology», 1 (9)*, 25-30 [in Ukrainian].

13. *Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform].* (2016). Kyiv: Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].

14. Osoba, O. (2012). Niveliatsiia simeinykh tsinnostei, yak proiav kultury modernizmu [Leveling of family values as manifestations of postmodernism culture]. *Molod i rynek – Youth & market, 12 (95)*, 126-130 [in Ukrainian].

15. Postovyi, V. H. (2006). *Tendentsii i priorytety vychovannia ditei u suchasniim simi : monohrafiia [Trends and priorities in raising children in a modern family: a monograph].* Kyiv [in Ukrainian].

16. Sannikova, T. (2018). Svoboda osobystosti ta turbota pro inshykh v dyskursi simeinykh tsinnostei [Personal freedom and concern for the others in the discourse of family values]. *Relihiina svoboda – Religious Freedom, 21*, 35-40 [in Ukrainian].

17. Skrinnik, Ye. O. (2014). Pidkhody do klasyfikatsii simeinykh dukhovno-moralnykh tsinnostei uchniv [The approaches to classification of family, spiritual and moral values of students]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – Image of the modern pedagogue, 10*, 57-59 [in Ukrainian].

18. *Sotsiologichna entsyklopediia [Sociological encyclopedia]*. (2008). Kyiv [in Ukrainian].
19. Pylypchuk, V. Ye. (Eds.). (2007). *Spetsialni ta haluzevi sotsiologii [Special and branch sociologies]*. Kyiv : PTs «Foliant» [in Ukrainian].
20. Stelmakhovych, M. H. (1997). *Ukrainska narodna pedahohika [Ukrainian folk pedagogy]*. Kyiv : IZMN [in Ukrainian].
21. Sukhomlynskyi V.O. *Vybrani tvory : u 5 t. T. 4. [Selected works: Vols. 1-5. Vols. 4]*. Kyiv : Rad. shkola [in Ukrainian].
22. Honchar, L. V. (Eds.). (2016). *Formuvannia simeinykh tsinnosti u ditei shkilnoho viku v suchasnykh sotsiokulturnykh umovakh : monohrafiia [Formation of family values in school-age children in modern socio-cultural conditions: monograph]*. Kharkiv: «Drukarnia Madryd» [in Ukrainian].
23. Chernysh N. (2003). *Sotsiologiia : kurs leksii [Sociology: a course of lectures]* (3rd ed., rev.). Lviv : Kalvariia [in Ukrainian].
24. Iakovenko, T. V. (2011). Osoblyvosti i tendentsii suchasnykh shliubno-simeinykh protsesiv v ukrainskomu sotsiumi [Peculiarities and trends of modern marriage and family processes in Ukrainian society]. *Metodologiia, teoriia ta praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnoho suspilstva – Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society*, 17, 347-354 [in Ukrainian].